

Камінь таїв у собі якусь притягальну силу для нього. (Переді мною лише «Вежі» і «Підзамчя», з «Ріні» тільки дещо пригадую).

Земля «зціпеніла, ствердла на каміння»; «гай — як брила, як камінь на грані»; «люди, як брили камінні»; у рішеннях — «важкість каміння»; «каміння лягло на холодних полях»; «окопи камінні»; у людини — «камінне лице» і «велике серце кам'яне»; камінно-ствердлий туман «лежить... мов мармуру незайманого брила»; пророк каже про себе. «Я — камінь з Божої пращі»; «річки течуть... камінням сухим і чорним» (Рінь); «ствердла й захолола на морозі», — скам'яніла рука; на шляху, що ввижається йому — «вояки і юрба і каміння»; висоти нависають «камінням хмар». Зрештою у «Віснику» (якщо не помиляюсь, 1923 р.) був уміщений цілий цикл його віршів п.н. «Камінь».

З цією «камінністю» Ольжичевого світу в'яжеться важкість речей і дій у ньому («важкість каміння»).

«Обважнілі віти»; «страшна вагітність» доби; образ — у рамі, «важкій, як стелі, вікна і порталі»; «важкі дубові лави»; «каміння лягло... важкими моренами ріні»; «важкий і нерозгаданий туман»; «важкі виногрона»; пророк кричатиме правду, «щоб важчали» жіночі «убори»; обличчя «котяться важко юрбою»; «хмари — важка каламутна ріка»; «море важке і зелене»; «сонце важко спадає»; «важкі і задихані груди»; «тяжковагітна» земля.

Коли б треба було збірки Ольжича обхопити однією назвою, то може, найбільше надавалась би, найкраще прилягла б — «Камінь». Уявляється «камінь на грані», камінь середохрестя доріг. Той, що вказує шлях, який іде «неугнуто і прямо». Ставить на дорогу, про яку колись, після перших зустрічей з підсоветськими українцями, в годину віри, мені сказалося:

«Крута дорога із Крут,
Та вірмо, рушивши нею,
Нелюдськи міцний цей люд
І вийде він ще на суд
Не судженим, а суддею».

Згадую ці (до речі, ніде не друковані) рядки, бо вони — моя відповідь Ольжичеві на переданий ним незадовго до смерти привіт з рідної землі.

Пророк.

«Сороки стрекочуть, пророки пророчать». Він не належав до таких пророків.

Ні манії, ні мантиї пророка не носив гордовито-скромний Ольжич. Є в нього дві поезії п.н. «Пророк», але ні там, ні деінде не називає він себе цим ім'ям, мудро вдаючи, що Бог у ділі рук своїх перебуває незримо.

Він знав їх, ці хвилини «віщих зіниць», коли не людське, а Боже сім'я запліднює душу (Ольжич взагалі нелегко «запліднявся» від собі подібних: занадто бо він був «камінним» чи, може, краще — мужем). У ці хвилини бачив він ясно й далеко. Бачив — Кінець. Той, лункий «розкритим небом, згубою експльозій», «Страшний Суд», коли «дрижить земля і небо», «нечуваний вітер дме» і другий, світ власний, «смерть як найвищий вінок», «нестерпно-сліпучу останню хвилину».

Було в Ольжича якесь особливе прагнення Кінця. Кінця — Початку.

Ніколи не забуду того осіннього багряного вечора. Зустрівшись біля Слов'янської бібліотеки в Празі, ходимо понад Влтавою. Раптом він:

«А захід — в крові, ввесь, наскрізь,
Мов велет вбитий там звалився,
Крови калюжами розливсь,
Мов там поклали Голяфа...»

Питаю: «Чому це?» І чую: «Я копався сьогодні в батькових книжках і натрапив на вашу першу збірку, що ви колись подарували батькові». Оце, потім «Див» і особливо «Кінець-світне» — найбільше мені сподобалось. І потім, коли я надрукував у «Віснику» цикл віршів до кн. «Кінець-світне», він, зустрівшись зі мною, так, якимось мудро, як умів говорити лише Ольжич, сказав: «Ви добре зробили. Це може, єдине, про що тепер треба писати».

Спрагою Кінця-Початку надихане його:

«О, думка, що тіло без жалю руба,
Що очі й уста твої сушить.
Архангельська срібноголоса труба
Гримить крізь простори і душі.
І мертві встають і шукають хреста...»

Характеристичним віршем для Ольжича був «Кінцевість», де він «стримує», «спиняє» час, — підпорядковує тяглість часу його межі:

«Б'є три години на міській вежі.
Вказівка зачеркнула повне коло.
Година вмерла. Але ти скажи:
Не прокляну кінцевости ніколи.

Погасне день, і спопеліє ніч,
І охолоне повногруде літо.
Ти ж не бентежся, не затулюй віч,
Дивися прямо, гордо і відкрито.
.....

Лише тобою, мудрою, дано
Цьому життю пінитись і іскритись,
Кінцевосте, незрівняне вино!
Б'є три години. Проясніть же лица».

Кінцевість була для Ольжича — «незрівняним вином». Кінець — чимось величним, високим («велич кінця», «як велично, що нам не дано...», «найвищий вінок»).

З усього того, що Ольжич у своїй поетичній спадщині лишив нам про Україну, може, кажучи його словом, — найвагітніше:

«Держава не твориться в будучині,
Держава будується нині».

Вкарбуймо це в серця й голови.

Кінчаю своїми поезіями його пам'яті.

Остання з них — про сон, що приснився мені, мабуть, у хвилину його смерті і викликав у моїй пам'яті колишній, дуже подібний сон про смерть Юрія Дарагана.

Знаю: «Нащо слова?», але знаю й те, що він вибачить, бо слово це — не лукаве, а він любив таке слово.

I.

Такі непримиренність і напруга
У спразі все нетребне побороть —
Хай проклятою буде моя плоть,
Що слабшою вона від мого духа!

Ще княжая була на нім кольчуга,
Великий, староруський ще Господь
Провадив українську його лодь —
І твердла і росла його потуга.

«Нащо слова?» Багато був він більш,
Ніж сірий і камінний його вірш,
Не тільки бо вознесла на прапорі,

А й в серці йому випекла мета
Ту заповідь, що кликала все д'горі;
«Одвага. Непохитність. Чистота».

II.

«Діла і бажання сторуки —
і смерть, як найвищий вінок».
О. О л ь ж и ч

Нам не знать, як згашено кров,
І не знати, де тебе діли —
Чи ти в небо димом пішов,
Чи земля засипала тіло.

Тільки кажуть — вистукав ти
У стіну до свого сусіда,
Що нещадно мучать кати,
Та не їхня буде побіда.

І ми вірим: так і було —
Не вороже звірячо-хиже,
А дажбоже перемогло,

Побідило архистратиже.

Як шляхами вів Тебе рок.
Так провів тебе і крізь муки,
На діла й бажання сторуки
Кладучи найвищий вінок.

III.

В дверях у сні з'явивсь,
Тихо став на порозі.
(Так Дараган колись
В час упокою в Бозі).

Знаю, звідкіль ідеш,
Вдержать мушу, затримать, —
Кинувся... Де ж ти, де ж? —
Тільки ніч за дверима.

В серці той вираз твій,
Образ той тогосвітній...
Брате по духу мій,
Брате мій кінецьсвітній!

Текст наводиться за збірником « [Олекса Стефанович. Зібрані твори](#) ».